

УДК 811

ШКІЛЬ Катерина – аспірантка, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України, вул. М. Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна (shkil_ekaterina@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3967-9730>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.25>

Бібліографічний опис статті: Шкіль, К. (2021). Гіпербола як засіб репрезентації індивідуально-авторського стилю (на матеріалі поезії А. Фета). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 48*, 190–206. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.25>.

ГІПЕРБОЛА ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ А. ФЕТА)

Анотація. Мета статті – виявити та осмислити особливості специфічної сутності гіперболи, а також її стилістичну роль стосовно художньо-виражальної функції. Актуальність статті зумовлена тим, що саме гіперболічні конструкції, які домінують у поетичних текстах А. Фета, є багатомірною джерельною базою, мовна природа якої потребує докладного вивчення.

Завдання статті – розглянути гіперболу як засіб відображення індивідуально-авторського стилю А. Фета; визначити основні детермінанти гіперболи; виявити особливості вживання гіперболи як специфічного засобу поетичної мови; описати функції гіперболи як моделі відображення індивідуально-авторського стилю; проаналізувати та типологізувати гіперболічні конструкції, що формують індивідуально-авторський стиль А. Фета.

У дослідженні використано комплекс лінгвістичних методів, провідними серед яких є когнітивний (забезпечив моделювання концептуальної картини світу та мовної картини світу автора), семантико-стилістичний (уможливив аналіз гіперболічних конструкцій), описовий, що допоміг не лише подати перелік художньо-експресивних можливостей цього мовного явища, а й представити його як частину певної художньої системи (збір, аналіз, виклад даних та їх характеристика).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому запропоновано опис гіперболи як стилістичної фігури та здійснено типологію гіперболічних конструкцій у поетичному мовленні А. Фета.

Теоретична значущість роботи полягає в тому, що матеріали дослідження доповнюють курс стилістики в ділянці вивчення тропів та фігур і можуть послугувати доповненням до спецкурсів та спецсеминарів із стилістики поетичної мови та мови художньої літератури, а також бути використані в курсах «Лінгвістичний аналіз художнього тексту» та «Риторика».

У висновках описано результати, отримані в процесі написання статті, подано класифікацію гіперболічних конструкцій, виявлених у поетичній мові А. Фета.

Ключові слова: троп, стилістична фігура, гіпербола, перебільшення, індивідуально-авторський стиль.

SHKIL Kateryna – Postgraduate Student, O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine, 4, Hrushevsky str., Kyiv, 01001, Ukraine (shkil_ekaterina@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3967-9730>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.25>

To cite this article: Shkil, K. (2021). Giperbola kak sposob reprezentatsii individualno-avtorskogo stilya (na materiale poezii A. Feta) [Hyperbola as a way of representation (on the material of the poetry of A. Fet)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 48*, 190–206. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.25> [in Ukrainian].

HYPERBOLA AS A WAY OF REPRESENTATION INDIVIDUAL AUTHOR'S STYLE (ON THE MATERIAL OF THE POETRY OF A. FET)

Summary. *The purpose of the article is to identify and comprehend the features of the specific essence of hyperbole, as well as its stylistic role in relation to the artistic and expressive function. The relevance of the article is that it is the hyperbolic constructions that dominate in the poetic texts of A. Fet, is a rich source base, but the linguistic nature of which requires further study.*

The aim of the article is to consider hyperbole as a means of reflecting A. Fet's individual authorial style, to determine decisive factors in creating hyperbole, to identify features of hyperbole use as a specific means of poetic language, to describe hyperbole functions as a model of individual authorial style, to analyze and typologize hyperbolic constructions, forming the individual authorial style of A. Fet.

The study uses a set of linguistic methods, the leading of which are cognitive (in modeling the conceptual picture of the world and linguistic picture of the author's world), semantic and stylistic (in the analysis of hyperbolic constructions), descriptive, which allows not only to list the artistic, but also to present it as part of a certain art system (collection, analysis and presentation of data and their characteristics).

The scientific novelty of the study is that the paper offers description of hyperbole as a stylistic figure and typology of hyperbolic constructions in the poetic speech of A. Fet.

The theoretical significance of the study is that the research materials complement the course of stylistics in the study of tropes and figures and, being of interest for the study of poetic language, can complement special courses and special seminars on stylistics of poetic language and fiction, as well as teaching courses "Linguistic Analysis of Artistic Text" and "Rhetoric".

The conclusions describe the results obtained in the process of writing the article, the classification of hyperbolic constructions available in the poetic language of A. Fet.

Key words: *trope, stylistic figure, hyperbola, exaggeration, individual author's style.*

Постановка проблеми. Процес гіперболізації в поетичних текстах позначений як спільними, так і специфічними рисами, вивчення яких становить винятковий інтерес з лінгвістичного та культурологічного поглядів. Гіперболізація є особливою формою поетичного мислення, заснованою на перебільшенні.

У науковій літературі наявні різноманітні трактування стилістичного прийому гіперболи. Існує твердження, що «сутність такого неелементарного явища, як гіпербола, неможливо охопити одним вичерпним визначенням» (Поликарпова, 1990, с. 82). При цьому дослідники сходяться на думці, що в основу цього феномену мови покладено мисленнєвий механізм перебільшення тих чи тих властивостей зображуваного предмета.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гіпербола як одна з особливостей художнього мовлення здавна привертала увагу дослідників. Традиція її вивчення складалася в античній поезії та риторичі. До аналізу гіперболи загалом та окремих її особливостей зокрема зверталися О. Галіч, В. Корольков, Л. Крисін, І. Курахтанова та інші дослідники.

Будучи основною ментальною операцією, засобом пізнання та пояснення світу,

метафоризація пов'язана з процесом відображення та позначення нового знання через старе. На думку Н. Парасухіної, передача емоційного напруження неможлива без гіперболізованого образу. Гіперболічні моделі утворюють відповідний образ, під яким мається на увазі перебільшене уявлення про об'єкт навколишнього світу, що формує в реципієнта сукупність культурно-специфічних зв'язків (Парасухина, 2012, с. 368–369). За твердженням дослідниці, особливістю гіперболічних номінацій є їхня здатність забезпечувати концептуалізацію складного ціннісного змісту, що становить одну з найвагоміших переваг такого засобу мовної репрезентації (Парасухина, 2012, с. 368–369).

Метою статті є виявлення та осмислення особливостей специфічної сутності гіперболи, а також її стилістичної ролі щодо художньо-виражальної функції. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: розгляд функцій гіперболи; виявлення особливостей вживання гіперболи як специфічного засобу поетичної мови; вивчення мовних прийомів гіперболи; виокремлення конструкцій із гіперболами, виявленими в поетичній мові А. Фета.

Об'єктом дослідження є гіпербола як основний стилістичний прийом, за допомогою якого поет створював оригінальні образи.

Предметом дослідження є типи гіперболічних конструкцій, представлені в натурфілософській ліриці А. Фета.

Виклад основного матеріалу.

1. Гіпербола як стилістичний прийом

Традиції вивчення гіперболи сягають корінням в античну поезику та риторичку. Древні стверджували, що «будь-яка гіпербола є виразом неможливого» (цит. за: Томашевський, 1959, с. 185), називаючи її серед особливостей ходульного стилю. Розуміння гіперболи як тропа перегукується з ідеями Аристотеля: «вдалі гіперболи – метафори» (Деметрій, 1978, с. 148–149). Аристотель розглядає гіперболу як окремий вид метафори, адже терміном «метафора» тоді об'єднували більшу частину тих мовних явищ, які згодом стали позначати терміном «троп». Таким чином, античні риторички визначали гіперболу як «сильне перебільшення» та «вираження неможливості» (Корольков, 1964, с. 33). Зараховує гіперболу до тропів, розглядаючи її у рамках «Риторички», М. Ломоносов і розмежує тропи промов (метафору, синекдоху, метонімію) та тропи речень, зокрема гіперболу, визначувану як «неймовірно підвищення або зниження» (Ломоносов, 1952, с. 257–258).

За твердженням Б. Томашевського, гіперболи «наївні: вони вказують на жвавість мовлення» (Томашевський, 1959, с. 240). На думку Н. Яришевої, гіпербола буває трьох типів: заснована на подібності, перевазі та неможливості (Яришева, 1995, с. 7).

Питання природи та особливостей функціонування гіперболи висвітлювано у працях як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів. Найбільшу увагу описові феномену перебільшення в розмовному мовленні приділив Ш. Баллі у своїй «Французькій стилістиці» (Баллі, 2001). Швейцарський лінгвіст відводив гіперболі особливе місце серед виражальних засобів розмовної мови, наголошуючи на її позамовному підґрунті (Баллі, 2001).

Гіперболи класифікують відповідно до виконуваних ними функцій: моделювальної (створення монументальної картини епічного світу) та описової (опис епічного локусу, дій персонажів, їхні портретні характеристики).

За зауваженням К. Войтенко, гіперболи являють собою специфічні моделі епічного світо-моделювання (Войтенко, 2010, с. 59–60).

На думку О. Ільїна, основна функція гіперболи полягає в тому, щоб перебільшити зображувані явища спочатку в свідомості читачів, а згодом і в їхній життєвій практиці (Ільїн, 1968, с. 69–99).

Однією з функцій гіперболи є також естетична. Згідно з І. Кантом, краса «...не може містити в собі нічого специфічно характерного, адже інакше вона не була б ідеєю норми» (Кант, 2006, с. 239–240).

Гіпербола є категорією відносною у художньому та композиційно-стилістичному сенсі. Завжди співвідносна з явною чи прихованою літотою, вона необхідна для передачі образно-поетичної ідеї, «пафосу» (Ільїн, 1968, с. 70).

Поряд із образотворчою та пізнавальною, гіпербола виконує також дієву функцію. Вона пробуджує емоційну та розумову енергію читача-слухача, ставить його волю на межу «фізичної дії», прямо закликає до самовідданого вчинку, залучає до боротьби «за чи проти» (Ільїн, 1968, с. 72).

Функція гіперболи полягає також у тому, щоб «схопити, обдумати та крупно подати» соціально-психологічну сутність аналізованого явища, різко й безапеляційно оцінити його з позиції ідеалу й викликати в читача таку підвищену емоційну реакцію, яка спонукала б його волю до дії (Ільїн, 1968, с. 73). До того ж гіпербола виконує в поетичних текстах емоційно-експресивну та атрактивну функції. Реалізація цих функцій значною мірою сприяє ефективному впливу на читача.

Гіперболу відносять до таких мовних явищ, які «неважко впізнати, але важко визначити» (Поликарпова, 1993, с. 82). О. Поликарпова зазначає, що «в одних гіперболах простежується більший відліт фантазії від реальності, ніж в інших» (Поликарпова, 1993, с. 83). На підставі цього доходить висновку, що «важливим протиставленням у системі узуальних гіпербол є опозиція: правдоподібні / неправдоподібні гіперболи» (Поликарпова, 1990, с. 6). Інші дослідники вважають, що гіпербола є завжди неправдоподібною. Таке розуміння цього прийому наявне як у сучасних словниках, так і в спеціальних

лінгвістичних розвідках. Наприклад, у словнику «Естетика» зазначено: «Гіперболічний художній образ є підкреслено умовним, його реальний аналог не може насправді мати зазначені властивості з тією мірою концентрації, яка засвідчує порушення правдоподібності» (Естетика: словарь, 1989, с. 62-63). Розгляд гіперболізації в логіко-психологічному аспекті, зауважує І. Курахтанова, допоміг встановити, що вона має за основу «пересмислення істинного значення висловлення» (Курахтанова, 1978, с. 11). Тож дослідниця переконана, що «в основі гіперболи лежить порушення структури “реальних відношень між явищами дійсності”», адже «гносеологічна природа гіперболічного засобу відображення дійсності полягає в здатності людської думки відійти від реальності» (Курахтанова, 1978, с. 6–7). Н. Яришева визначає гіперболу як «стилістичний прийом, заснований на особливому, що не відповідає дійсності, характері кількісного перебільшення великої / малої міри ознаки» (Яришева, 1995, с. 6). В.Москвін називає гіперболу «прийомом навмисної неправдоподібності» (Москвін, 2007, с. 11). За зауваженням дослідника, гіпербола є «художнім прийомом перебільшення, причому такого перебільшення, яке з погляду реальних можливостей здійснення думки є сумнівним або просто неймовірним» (Москвін, 2007, с. 151).

Г. Копніна зараховує гіперболу до групи прийомів правдоподібності, побудованих на принципі перебільшення (Копніна, 2006, с. 253–254). О. Бушмін називає гіперболу «фігурою навмисного перебільшення», використовуюваного для посилення, інтенсифікації; для того, щоб «яскраво виділити», «крупно представити ті чи ті аспекти предмета» (Бушмін, 1957, с. 50).

Гіперболу досліджують від найдавніших часів і вважать найважливішим елементом поезики. За зауваженням Ю. Лотмана, людина створює поетичну мову й «...мова як колективна система постійно взаємодіє з мовцем. Мінімальною одиницею для з'яви нових сенсів є три прояви: Я, інша людина та семіотичне середовище навколо нас...» (Лотман, 2005, с. 404).

Б. Томашевський зауважує, що гіпербола споріднена з епітетом. Вона посилює якість, доводячи її до межі, що перевершує можливу

дійсність (Томашевський, 1959, с. 239). Учений розглядає гіперболу як різновид літоти, відзначаючи, що «...перебільшення може бути як в той, так і в інший бік. Коли певний невеликий предмет визначають як ледь помітний – це теж гіпербола» (Томашевський, 1959, с. 188).

Отже, гіпербола є важливим складником мови як колективної системи, вагомим стилістичним прийомом, що бере участь у створенні художнього тексту і представлена двома, протилежними один одному семантичними варіантами: гіперболами перебільшення та гіперболами применшення, що є відповідно гіперболами максимізації та гіперболами мінімізації ознаки (Томашевський, 1959, с. 189).

Л. Крисін виокремив сенси гіперболізації, до яких відніс «галузі оцінок людини та людської діяльності або тих подій у зовнішньому світі, які так чи інак зачіпають інтереси людини» (Крысин, 2004, с. 251). Розглядаючи засоби гіперболізації в розмовному мовленні, він зазначає, що «розмовна гіпербола схожа на художню: і та, і та будуються на порівнянні» (Крысин, 2004, с. 98). Вирішальними факторами у створенні гіперболи Л. Крисін вважає співвіднесення висловлення з ситуацією та оцінку ситуації мовцем: «Відсутність контрасту між дійсною ситуацією й сенсом висловлення або ж відсутність перебільшеної оцінки повідомлюваних мовцем фактів унеможливають вживання мовних засобів для створення саме гіперболічного ефекту» (Крысин, 2004, с. 98). За зауваженням дослідника, «гіпербола можлива завдяки тому, що в мовній свідомості мовців має місце уявлення про певну форму тих чи тих властивостей, станів, дій» (Крысин, 2004, с. 101).

На думку В. Харченко, гіпербола є засобом посилення суті висловлення: «Гіпербола – перебільшення, і сам механізм її створення може бути складним та химерним» (Харченко, 2010, с. 101-102).

Д. Ніколаєв виокремлює два значення терміна «перебільшення»: 1) спотворення того, що насправді існує в реальному світі; 2) надмірний ступінь загострення властивостей зображуваного об'єкта, а саме художнє перебільшення, формами якого є гіпербола та гротеск (Николаев, 1977, с. 269). Д. Ніколаєв визначає гіперболу як «...таке перебільшення, коли зображення залишається в межах

того життєвого ряду, тієї площини дійсності, до якої належить відображуваний предмет»; гіпербола – це «відступ від кількісної правдоподібності в рамках правдоподібності якісної» (Николаев, 1977, с. 270–271).

О. Шапошнікова визначає гіперболу як кількісне перебільшення (Шапошнікова, 1982, с. 23–24). Гіпербола, на думку дослідниці, належить до «умовної нефантастичної образності» (Шапошнікова, 1982, с. 23–24).

О. Галич теж вважає гіперболу фігурою, не тільки визначаючи її місце в системі «прикрас мовлення», а й пропонуючи одну з основних класифікацій, засновану на емоційній тональності: «Гіпербола – переступ природних меж предмета, які вона намагається або непомірно розширити, або стиснути, тому й буває пристрасна й сатирична» (Галич, 1830, с. 48-49).

Як троп та фігуру розглядає гіперболу М. Кошанський. Гіпербола, на його думку, є «різновидом іронії – одного з головних тропів, а саме надмірне збільшення або надмірне зменшення предмета» (Кошанський, 2013, с. 3–4). Гіпербола для дослідника «не в одному слові, а в цілій думці» (Кошанський, 2013, с. 3–4).

До особливого різновиду тропів відносить гіперболу К. Зеленецький: «...надмірне збільшення або зменшення, яке полягає в перенесенні простих понять до алегоричних взагалі і до метафоричних особливо, називають гіперболою: *сльози ллються струмками, річкою, ніт котиться градом*» (Зеленецький, 1991, с. 40-41), підкреслюючи, таким чином, думку про внутрішній зв'язок різних видів тропів.

За зауваженням М. Головинської, гіпербола як прийом виразності та «іллокутивний підсилювач» характерна для різних дискурсивних просторів (Головинская, 2004, с. 69).

Щодо сутності гіперболи, то більшість учених сходяться на думці, що в основі гіперболічних одиниць лежить перебільшення певних властивостей відображуваного предмета. Так, Ю. Борисенко визначає гіперболу як «прийом мовленнєвої виразності (переважно тропейчний), що полягає у приписуванні будь-якому предмету (у широкому сенсі) розмірів, властивостей, станів, дій значно менших / більших у порівнянні з тими, які його насправді характеризують, за рахунок пере-

несення з об'єкта, зіставляваного з цим предметом» (Борисенко, 2011, с. 67). Т. Дорогова зазначає, що «гіперболічне уявлення має на увазі зміну, утрирування кількісних та якісних характеристик» (Дорогова, 2011, с. 106).

Поетична гіпербола слугує вихідною тезою цілого наукового напрямку – теорії «паронімічної атракції» («паронімії»), яку визначають як «стилістичний прийом, що полягає в семантичному зближенні слів, які мають звукову схожість» (Никитина, Васильєва, 1996, с. 33–34).

У лінгвістиці зазначено, що функціонування гіперболи у художньому творі ґрунтується на емоційно-оцінному досвіді читача. Гіпербола слугує для передачі загального в переживаннях багатьох людей, сам вибір гіперболізованої ознаки осмислений, продуманий автором щодо його здатності викликати єдиний потік різноманітних вражень, спільних для більшості читачів.

За зауваженням І. Курахтанової, основними структурними компонентами гіперболи є: 1) перебільшувана ознака; 2) реальна міра, тобто велика / мала кількісна характеристика цієї ознаки; 3) її гіперболічна міра (Курахтанова, 1978, с. 10). На думку дослідниці, в основу гіперболізації покладено механізм контрастного зіставлення, що визначає характер співвідношення компонентів: гіперболічна міра набагато більша за реальну міру ознаки предмета, явища, дії.

Модель гіперболи являє собою ідеальне утворення і знаходить матеріальне втілення в різних мовних формах, змістовий план яких включає або високу інтенсивність міри, або нереальність (Ярышева, 1995, с. 21).

Отже, на підставі вивченої літератури можна стверджувати, що єдиного погляду на природу гіперболи немає. Суперечливість поглядів на сутність явища гіперболізації виявляється у відсутності єдиного терміна на його позначення, що пояснюємо складністю самого явища.

Розглянувши характерні особливості гіперболи (навмисність, нереальність, кількісний характер, перебільшення великої / малої міри ознаки предмета, явища, дії, вираженість на рівні словосполучення, речення) і ґрунтуючись на них, пропонуємо таке визначення цього поняття: гіпербола – це стилістичний

прийом, заснований на особливому, що не відповідає дійсності, характері кількісного перебільшення великої / малої міри ознаки предмета, явища, дії на рівні словосполучення, речення, що посилює емоційну виразність висловлень.

2. Типологія гіпербол в поезії А. Фета

Гіпербола як «стилістична фігура ґрунтується на перебільшенні предмета, інтенсивності ознаки під час дії з метою передачі особливої виразності та аргументації» (Селіванова, 2006, с. 85–86).

Гіперболічні конструкції будуються насамперед за рахунок збільшення кількості. Серед морфологічних засобів виділяють форми множини іменників: *И быстрей и светлей мириады лучей / На пылинки ночные глядят* (А. Фет «Если зимнее небо звездами горит»); *За горами, лесами, морями / Где, оваяны яркими снами, / Дремлют розы, не зная снегов* (А. Фет «За горами, лесами, морями...»).

Займенникові засоби гіперболізації в поетичних творах А. Фета репрезентують слова *весь, всякий, целый, каждый, любой, сплошной*: *И весь этот город воздушный / Тихонько на север плывет...* (А. Фет «Воздушный город»); *О, открыли – и дай мне превозмочь / Весь этот тлен бездушный и унылый!* (А. Фет «Как нежишь ты, серебряная ночь...»); *Только вдали, потухая за дымкою сизой, / Весь в ширину он серебряной светится ризой* (А. Фет «Морской залив»); *Грязи нет, весь двор одело* (А. Фет «Мама! Глянь-ка из окошка...»); *Рассказать, что лес проснулся, / Весь проснулся, веткой каждой* (А. Фет «Я пришел к тебе с приветом...»); *Всю эту ночь, весь блеск, весь пыл безумной страсти / Возьми – и погаси!* (А. Фет «На лодке»); *Когда под снегом опочила / Вся степь, и кровли, и леса* (А. Фет «Есть ночи зимней блеск и сила...»); *Она, всей любви и желаний царица* (А. Фет «Лилею, розой, голубкой, денницей...»); *И всякому звуку внимает стена* (А. Фет «Стена»); *Целый день спят ночные цветы* (А. Фет «Я тебе ничего не скажу...»); *Целый мир от красоты* (А. Фет «Целый мир от красоты»); *И каждый звук шагов, раздавшийся вдали* (А. Фет «Эй, шутика-молодость! Как новый, ранний снег...»); *Нам с каждым молодым порывом, / Что*

день, встречаются веселей (А. Фет «Влачась в бездействии ленивом...»); *И как живая одалиска / Стояла каждая из них* (А. Фет «Георгины»); *Всё злей метель и с каждой минутой* (А. Фет «Учись у них – у дуба, у березы...»); *Как будто с трепетом здесь каждого листа. / Моя пробудится и затрепещет совесть* (А. Фет «В саду»); *Но тем слышнее в каждой ноте / Пернатых радость и задор* (А. Фет «Опять незримые усилья...»); *Каждое чувство бывает понятней мне ночью, и каждый / Образ пугливо-немой дольше трепещет во мгле / Звук всё тот же поет, но с каждым порывом иначе: / То в нем меди тугой более, то серебра* (А. Фет «Каждое чувство бывает понятней мне ночью, и каждый...»); *Мы властны день любой / Чертою белою отметит* (А. Фет «Ты прав: мы старимся. Зима недалеко...»); *Сплошной душистый цвет садовый, / Весенний вздох и счастье пчел* (А. Фет «Давно ль на шутики вызывала...»).

Переважання субтантивізації означального займенника *весь* пояснюємо тим, що він, зберігаючи своє значення, виступає носієм «витісненого» сенсу, посилює образний потенціал гіперболи, оскільки підкреслює узагальненість характеристики: *Но все мечты, всё буйство первых дней* (А. Фет «Жизнь пронеслась без явного следа...»); *В степи всё гладко, всё бело* (А. Фет «Какая грусть! Конец аллеи...»); *Благодатней и приветней / Всё кругом меня* (А. Фет «На двойном стекле узоры...»); *Всё так безжизненно, бесстрашно: / Ответа нет, привета нет!* (А. Фет «Хижина в лесу»); *Там всё тебя встречает другом: / Черней бразда бежит за плугом* (А. Фет «Тургеневу»); *И в час душевных мук мгновенно воскресили / Всё, что давно-давно утрачено душой* (А. Фет «Старые письма...»); *Ветер спит, и всё немеет* (А. Фет «Скрип шагов вдоль улиц белых...»); *Это всё – весна* (А. Фет «Это утро, радость эта...»).

Гіперболічні конструкції в поетичних текстах А. Фета, утворені за допомогою темпоральних займенникових прислівників *всегда, навсегда, никогда* та прилеглих до них за значенням прислівників *вечно, навек(и), вовек(и)*, формують гіперболу часу: *Что он между небом и бездной, / Надеждой и страхом всегда* (А. Фет «С порога рыбацьей избушки...»); *Что умчались навсегда! / Снова эхо в отдалении /*

Вторит: навсегда! (А. Фет «The echoes»); *Им не сойтися никогда* (А. Фет «Среди несметных звезд полночи»); *Что навек в груди мой клад заветный* (А. Фет «Курган»); *И, различась навеки, мы поймем* (А. Фет «Светил нам день, будя огонь в крови...»); *Вовеки Мне не простят рабы своих воспоминаний* (А. Фет «Голус»). Останні прислівники мають велику експресію, тому що утворені від застиглих прийменниково-відмінкових форм і зберігають у своїй семантиці пряме значення іменника «століття» («проміжок часу в сто років»).

Зазначимо випадки уживання прислівників, посталих із форм родового та орудного відмінків множини іменника «век», пор.: *Друг веков, поверенный преданий* (А. Фет «Курган»); *Безмолвные муки сказались людям веками* (А. Фет «Напрасно!...»).

Прислівники з коренем *-век-* використовують і для вираження значення нескінченності, сталості. Домінантою у цій низці виступає прислівник *вечно*: *Но вечно радужные грезы* (А. Фет «Тургеневу»); *На степи я вечно здесь молчу* (А. Фет «Курган»); *И счастье вечно далеко* (А. Фет «Среди несметных звезд полночи...»); *То тихо всё, как будто вечно спали / И стены и орган* (А. Фет «Notturmo»).

Серед іменників тематичної групи «час» можна виділити іменники зі значенням «дуже короткий проміжок часу» та іменники зі значенням «дуже довгий проміжок часу». У гіперболічному значенні великої кількості часу А. Фет використовує іменники *вечность, век, год*: *За ним! за ним! воздушною дорогой – / И в вечность улетим!* (А. Фет «Майская ночь»); *Где золотой блистал когда-то век / Век золотой не весь еще пронес* (А. Фет «Я посещал тот край обетованный...»); *Вековым уснули сном* (А. Фет «Венеция ночью»); *И, забывая век свой бурный* (А. Фет «Прибой»); *Гордись от века и до века* (А. Фет «К молодому дубу»); *Иль вечно понапрасну годы / Рукой суровой непогоды / Упрямый щиплют твой венец?* (А. Фет «Одинокий дуб»); *Который год уже война его стихия* (А. Фет «Ошибка»); *Не остывал душой с годами* (А. Фет «Одинокий дуб»).

Ще одну групу гіперболічних конструкцій утворюють локативні займенникові прислівники *езде, всюду, повсюду, отовсюду, отовсюду, нигде*: *Везде она, везде*

поют о ней! (А. Фет «Мой сад»); *Плачущая склоняет ива / Везде концы своих ветвей* (А. Фет «Ивы и березы»); *Везде разнообразною / Картиной занят взгляд* (А. Фет «Уж верба вся пушистая...»); *Всюду сбруя боевая / Блещет как стекло* (А. Фет «Поднялася пыль степная...»); *Всюду твой взор оскорбляется* (А. Фет «Ежели осень наносит...»); *И повсюду ношу / Я цветка аромат* (А. Фет «Только месяц взошел...»); *Отовсюду улыбалось лиц!* (А. Фет «Георгины»); *Рассказать, что отовсюду / На меня весельем веет* (А. Фет «Я пришел к тебе с приветом...»); *Бегу! Нигде огня, – соседи полегли* (А. Фет «Эй, шутка-молодость! Как новый, ранний снег...»); *Как не вздохнет нигде волна* (А. Фет «Какая ночь! Как воздух чист...»); *Не поглядит нигде звезда* (А. Фет «Среди несметных звезд полночи...»); *Нигде жилья не видно на просторе* (А. Фет «Степь вечером»).

Займенниковий прислівник *никак*, якому властиве експресивне значення абсолютного заперечення, слугує засобом вираження унікальності ситуації: *И никак я понять не умею, / На цветах ли, в ушах ли звенит* (А. Фет «Пчелы»); *И красавица наводит – / И никак не наведет* (А. Фет «Ночь крещенская морозна...»).

Відхилення від предметно-логічної норми в гіперболі здійснюють за допомогою операції перенесення – приписування одному предмету властивостей, станів, процесів іншого. Таке перенесення виявляється можливим завдяки порівнянню. Невипадково гіпербола в поезії А. Фета найчастіше виражена за допомогою порівняльних конструкцій *как, точно, как-будто, словно*: *Что, как мир, бесконечна любовь* (А. Фет «Весенние мысли»); *Всё степь да степь. Безбрежная, как море* (А. Фет «Степь вечером»); *Темным призраком немым, / Как стихийная волна / Над душой одна вольна* (А. Фет «Тяжело в ночной тиши...»); *Точно пьяных гигантов столпившийся хор, / Раскрасневшись, шатается ельник* (А. Фет «Ярким солнцем в лесу пламенеет костер...»); *Точно как будто бы птиц проклятое стадо* (А. Фет «Рад я дождю!... От него тучнеет мягкое поле...»); *То тихо всё, как будто вечно спали / И стены и орган* (А. Фет «Notturmo»); *Словно всё и горит и звенит заодно* (А. Фет «Благовонная ночь, благодатная ночь...»).

До особливостей гіперболічного порівняння належить те, що порівнювана ознака не досягає міри та ступеня тієї ознаки, з якою її порівнюють. У гіперболічному порівнянні представлена звична для порівняння образна функція й водночас додаткова функція перебільшення ознаки порівнюваного предмета.

Своєрідністю морфологічної та семантичної різнобічності слова *один* пояснюємо його вживання в ролі гіперболічного засобу в поезії А. Фета: *Одну доверчивость, надежду и любовь* (А. Фет «Старые письма...»); *Луна зеркальная над древнею Москвою / Одну выводит ночь блестящей за другою* (А. Фет «Эй, шутка-молодость! Как новый, ранний снег...»); *Один за другим зажигались / Огни на большом маяке* (А. Фет «С порога рыбацквей избушки...»); *Зелени запах одну за одной из ульев многошумных* (А. Фет «Рад я дождю!.. От него тучнеет мягкое поле...»); *Еще одно забывчивое слово, / Еще один случайный полувздых* (А. Фет «Еще одно забывчивое слово...»); *Эх, тяжело! хоть бы одна слеза!* (А. Фет «Хандра»); *Что ты одна – вся жизнь, что ты одна – любовь* (А. Фет «Сияла ночь. Луной был полон сад...»); *Люди спят; одни лишь звезды к нам глядят* (А. Фет «Люди спят; мой друг, пойдем в тенистый сад...»).

Морфологічною особливістю слова *один* є те, що, крім значення кількісного числівника, його використовують у значенні іменника, прикметника й частки.

Для гіперболічного вживання займенника *один* із семантикою «без інших, на самоті» характерні повтори, що підсилюють емоційність висловлення: *Один, один! Ну, право, суций ад!* (А. Фет «Хандра»).

У значенні кількісного числівника лексема *один* як засіб гіперболізації в поезії А. Фета засвідчує такі вживання: *Ты один средь братии своей / Сохранил сокровищ и деяний* (А. Фет «Курган»); *Лишь ты один над мертвыми степями / Таишь, мой тополь, смертный твой недуг / С подъятыми ты к небесам ветвями / Стоишь один и помнишь теплый юг* (А. Фет «Тополь»); *У холодной золы изогнувшийся пенъ / Прочернеет один на поляне* (А. Фет «Ярким солнцем в лесу пламенеет костер...»).

У гіперболічному значенні в поетичних творах А. Фета вживано також старослов'янізм

единый: *Весны слышиша зов единый!* (А. Фет «Ф.И. Тютчеву»); *Все звезды до единой / Тепло и кротко в душу смотрят вновь* (А. Фет «Еще майская ночь»); *И ночь, и мрак уединенья – / Единый путь до божества* (А. Фет «Нельзя»); *Найдется ли единый человек, / Который бы бестрепетно дерзнул / Стать пред моими светлыми очами?* (А. Фет «О Боже, боже, все народы мне...»); *Нет подобной ни единой: / Ты умрешь прекрасной смертью* (А. Фет «Вееселись, о сердце-птичка...»).

Засобами гіперболізації в поетичних творах А. Фета є також заперечні займенники *никто*, *ничто*, *ничей*: *Никто мне не скажет: «Куда ты / Поехал, куда загадал?»* (А. Фет «Вдали огонек за рекою...»); *Никого! Ничего! Даже сна нет в постели холодной* (А. Фет «Истрепалися сосен мохнатые ветви от бури...»); *И никому не рассказало море, / Что кануло ко дну* (А. Фет «Ты был для нас всегда вон той скалою...»); *И рад я, что не может быть / Ничто вольней и легче их* (А. Фет «Когда вослед весенних бурь...»); *Шумно, и жутко, и грустно, и весело, – / Я ничего не пойму* (А. Фет «Ель рукавом мне тропинку завесила...»); *Но от звезд ничего не сокрыть* (А. Фет «От огней, от толпы беспощадной...»); *Я тебе ничего не скажу* (А. Фет «Я тебе ничего не скажу...»); *Не дано ничему достигать* (А. Фет «На зеленых уступах лесов...»); *Снова в сердце ничем не умеришь / Доланит восходящую кровь* (А. Фет «Весенние мысли»); *Не сравнится вздох ничей* (А. Фет «В степной глуши, над влагой молчаливой...»).

Субстантивними засобами гіперболізації виступають іменники зі значенням короткого проміжку часу: *На этот миг ты посвящен* (А. Фет «Есть ночи зимней блеск и сила...»); *И всю жизнь в этот миг я солью, этим мигом измерю* (А. Фет «Истрепалися сосен мохнатые ветви от бури...»); *На миг пленился бязаботой* (А. Фет «Когда б в полете скоротечном...»); *Но тайну счастья в этот миг / Я унесу без выраженья* (А. Фет «Как ярко полная луна...»); *Миг еще – и нет волшебной сказки* (А. Фет «Фантазия»); *Каждый миг сказать хочу: / «Это я!»* *Но я молчу* (А. Фет «Тяжело в ночной тиши...»); *В которой с каждым я мгновеньем / Всё невозвратнее тону* (А. Фет «На стоге сена ночью южной...»); *На мгновенье зарделось окошко* (А. Фет «Вот и летние

дни убавляются...»); *Всё злей метель и с каждою минутой* (А. Фет «Учись у них – у дуба, у березы...»); *Чудные душу порой посещают минуты* (А. Фет «В долгие ночи, как вежды на сон не сомкнуты...»); *И ожидание с минутой возрастает* (А. Фет «Когда мечтательно я предан тишине...»); *Час за часом улетает, / Каждый бой часов растет* (А. Фет «Хронос»); *Знать, час его настал* (А. Фет «Рыбак»); *Каждый час и каждый миг / Приближается жених* (А. Фет «Глубь небес опять ясна...»).

Ще одну групу іменників з кількісною семантикою, використуваних як засіб гіперболізації в поетичних творах А. Фета, становлять іменники *толпа*, *рать*, *хоровод* тематичної групи «сукупність»: *За девой смуглолицей / Вослед толпа / Среди толпы ликующих – Лицей / Вино из рога бог с лукавым ликом / Льет на толпу, сам весел и румян* (А. Фет «Я посещал тот край обетованный...»); *Отсталых туч над нами пролетает / Последняя толпа* (А. Фет «Майская ночь»); *От огней, от толпы беспощадной* (А. Фет «От огней, от толпы беспощадной...»); *Средь шума толпы неизвестной* (А. Фет «Весеннее небо глядится»); *Шумит толпою праздною* (А. Фет «Уж верба вся пушистая...»); *Над бродячей толпой облаков* (А. Фет «На зеленых уступах лесов...»); *И сифы собрались веселой толпой* (А. Фет «Сифы»); *И толпой голосистой и жадной / Но в шумящей толпе ни единый* (А. Фет «Ключ»); *С несметной ратью подступит успел* (А. Фет «О Боже, боже, все народы мне...»); *Соберется туманная рать* (А. Фет «На зеленых уступах лесов...»); *И в торжестве неизъяснимом / Сквозной деревьев хоровод, / Зеленоватым пышет дымом* (А. Фет «Пришла, – и тает всё вокруг...»). Множинність кількісного складу є тим елементом семантики, який сприяє вживанню цієї групи слів як засобу гіперболізації.

Серед субстантивних засобів гіперболізації з якісною семантикою в поетичних творах А. Фета можна відзначити вживання іменника *жизнь* у значенні «вища цінність»: *Лишь пробужденье жизни новой* (А. Фет «Давно ль на шутки вызывала...»); *Жизнь пронеслась без явного следа* (А. Фет «Жизнь пронеслась без явного следа...»); *Опять теплом и жизнью дыша* (А. Фет «Учись у них – у дуба, у березы...»); *И всю жизнь в этот миг я солью,*

этим мигом измерю (А. Фет «Истрепались сосен мохнатые ветви от бури...»); *И робкий вздох благоухает / Избытком жизни молодой* (А. Фет «Первый ландыш»); *Как будто, чужа жизнь двойную* (А. Фет «Заря прощается с землею...»); *Признал родство с нетленной жизнью звездной* (А. Фет «Как нежишь ты, серебряная ночь...»); *Я ж не знаю: в жизни здешней* (А. Фет «Мудрым нужно слово света...»); *Но и жизнью играть нам вдвоем – / Это счастье, моя дорогая!* (А. Фет «На качелях»); *В движеньи, в блеске жизни дольной* (А. Фет «Нельзя»).

Ідея перебільшення може бути реалізована не лише за допомогою іменників, а й за допомогою метафори. Цей дериваційний тип гіперболи називають метафоричною гіперболою або гіперболічною метафорою: *Морем шумящих страниц предо мной* (А. Фет «Посейдон»).

Крім займенникового прикметника *один* у значенні кількісного числівника, у поетичних творах А. Фета гіперболічними засобами слугують назви «круглих» чисел, тобто числівників *сто*, *тысяча*, *миллион* та лексеми, похідні від них: *И за сто лет в амбаре не бывало* (А. Фет «О Боже, боже, все народы мне...»); *На злобный лай стократно отозвался* (А. Фет «Первая охота...»); *У ног гниет столетний лом* (А. Фет «Лес»); *Но и тысяч равных ей* (А. Фет «Прекрасная ночь»); *Здравствуй! тысячу раз мой привет тебе, ночь!* (А. Фет «Здравствуй! тысячу раз мой привет тебе, ночь!..»); *На волнах сверкают / Тысячи звезд сотрясенных* (А. Фет «На озере»); *Храня свой пыл столетий миллионы* (А. Фет «Но тем, Господь, могуч, непостижим...»).

У поетичній мові А. Фета серед числівників, ужитих в ролі засобів гіперболізації, можна виокремити числівник *два* й похідні від нього одиниці: *Нельзя больной лелеять два недуга* (А. Фет «А.Л. Бржевской»); *На двойном стекле узоры* (А. Фет «На двойном стекле узоры...»); *И наших двух теней громады* (А. Фет «Шумела полночная вьюга...»); *Два льва без лап на лестнице встречаются* (А. Фет «Старый парк»); *Полно спать: тебе две розы / Я принес с рассветом дня* (А. Фет «Полно спать: тебе две розы...»); *Как будто, чужа жизнь двойную / И ей овеваны вдвойне, – / И землю чувствуют родную / И в небо про-*

сяться *оне* (А. Фет «Заря прощается с землею...»); *Пруды серебристому, / И – вдвойне светло* (А. Фет «Сплю я. Тучки дружные...»); *И сохраню в душе глубоко / Двойную прелесть красоты* (А. Фет «Отъезд»); *Как две чайки, сидя рядом* (А. Фет «Вечер у взморья»); *Любуясь раздольем движенья двойного* (А. Фет «Море и звезды»); *В той избушке только двое* (А. Фет «Метель»); *Но и жизнью играть нам вдвоем – / Это счастье, моя дорога!* (А. Фет «На качелях»); *Меж двух изгибаясь небес* (А. Фет «Над озером лебедь в тростник протянул...»); *Лишь два штыка вдали встречаются, сверкая* (А. Фет «Ошибка»); *Гонец донес мне на два перехода* (А. Фет «О Боже, боже, все народы мне...»); *Те звуки понятней мне вдвое* (А. Фет «Весеннее небо глядится»); *И был здоров вдвойне / Не вдвое краше тут?* (А. Фет «Рыбак»); *Две капли брызнули в стекло* (А. Фет «А.А. Тимирязеву»). Позначення кількості слугує в цьому разі висловленню експресії й здійснює емоційний вплив на читача.

Частки мають багаті можливості для вираження гіперболічного значення. Цьому сприяють їхні лексико-семантичні та синтаксичні особливості. Відомо, що окремо взята частка не має сенсу, а, отримуючи його в реченні, «відіграє роль своєрідного якісного показника смислової ваги висловлення загалом» (Виноградов, 1986, с. 546-547). Важливою є зазначена експресивно-стилістична функція часток. У поезії А. Фета ці службові слова в поєднанні з повнозначними набувають емоційно-експресивної виразності. Найуживанішими в поезії А. Фета є частки *лишь, только, хоть*: *Белей лишь блеск, черней лишь тень, / Лишь тоньше запах сочных трав, / Лишь ум светлей, мирнее нрав* (А. Фет «Какая ночь! Как воздух чист...»); *Лишь соловьи робких чад* (А. Фет «Дул север. Плакала трава...»); *Лишь с ветром севера одним* (А. Фет «Ивы и березы»); *На заре только клонит ко сну* (А. Фет «Чем тоске, и не знаю, помочь...»); *Только станет смеркаться немножко* (А. Фет «Только станет смеркаться немножко...»); *Только выше всё всплывает / Месяц золотой, / Только стадо обегает* (А. Фет «Теплым ветром потянуло...»); *Только закат будет долго чуть зримо гореть* (А. Фет «Солнце садится, и

ветер утихнул летучий...»); *Что, может быть, хоть невзначай* (А. Фет «Какая грусть! Конец аллеи...»); *Погляди хоть ты!* (А. Фет «Мама! Глянь-ка из окошка...»); *Тяжело – хоть плачь!* (А. Фет «Ласточки пропали...»).

Повторчасток посилює емоційний вплив: *Лишь один в час вечерний, заветный* (А. Фет «Ключ»); *Люди спят; одни лишь звезды к нам глядят* (А. Фет «Люди спят; мой друг, пойдем в тенистый сад...»); *Один лишь может, кто, могучий* (А. Фет «Нежданный дождь»).

У системі засобів гіперболізації в поетичних творах А. Фета представлені фразеологічні одиниці, що містять у своїх значеннях коннотативні компоненти: емоційний, оцінний, експресивний. Найчастотнішу групу серед них становлять одиниці з просторово-часовою та кількісною семантикою, виражені конструкцією «прийменник до + іменник у Р. в.»: *А вы – вы молоды и пышны до конца* (А. Фет «В саду»); *До костей и до сердца прогрело* (А. Фет «Ярким солнцем в лесу пламенеет костер...»); *Единый путь до божества* (А. Фет «Нельзя»).

А. Фет застосовує у своєму поетичному мовленні переважно фразеологічні єдності, у яких значення цілого певною мірою вмотивоване й може бути виведене зі значень окремих компонентів: *Далеко выгнулся земли померкший край* (А. Фет «Пойду навстречу к ним знакомою тропою...»).

Для вираження гіперболізованої ознаки словотворчими засобами достатньо одного показника (морфеми), тож А. Фет використовує безпрефіксні прикметники з суфіксом *-ейш-*: *И сильнейший меж богами* (А. Фет «К цветам»); *Цветь нежнейшей из богинь* (А. Фет «Роза»). З суплетивних форм елятивів як засобів гіперболізації в поезії А. Фета можна відзначити прикметник *лучший*: *О прежних светлых, лучших наших днях* (А. Фет «А.А. Тимирязеву»); *Пускай наш добрый, лучший друг наш спит* (А. Фет «А.Л. Бржевской»).

Для створення гіперболічного ефекту А. Фет використовує й аналітичну форму найвищого ступеня, утворену за моделлю «всех + форма порівняльного ступеня прикметника», що підкреслює унікальність об'єкта й виражає вищий ступінь якості за допомогою порівняльного протиставлення цього предмета

всім іншим: *Всех вешних песен мне дороже* (А. Фет «Дул север. Плакала трава...»).

Активним засобом вираження гіперболічної міри ознаки в поетичних творах А. Фета слугують форми вищого ступеня прикметників та прислівників. Вони є тим мовним інструментом, дія якого, за словами І. Іонової, подібна до дії збільшувальної лінзи (Іонова, 1988, с. 76–77). Предмети, явища, події, означувані компаративними формами, набувають особливої значущості: *Цветы, закачавшись, сильнее запахнут, и долго* (А. Фет «Здравствуй! тысячу раз мой привет тебе, ночь!...»); *Чем страшнее стоят и держатся, / Тем отрадней взлетать над землей* (А. Фет «На качелях»); *Всё невозвратнее тону* (А. Фет «На стоге сена ночью южной...»); *Ночью как-то вольнее дышат мне* (А. Фет «Ночью как-то вольнее дышат мне...»); *И мне милее день* (А. Фет «Ночь и день»); *Сиянья не встречать пышнее и прелестней* (А. Фет «Ты расточительна на милые слова...»); *Больнее мне всё и больней. / Луна всё взирает бледнее / Твой взор всё мутней и влажнее* (А. Фет «Уж вечер надвинуться хочет...»); *Нежней небесная лазурь* (А. Фет «Когда вослед весенних бурь...»); *И сюда я, где сумрак короче* (А. Фет «За горами, лесами, морями...»); *Ярче нега их огня* (А. Фет «Полно спать: тебе две розы...»).

У поетичному мовленні А. Фета виявляємо конструкції з компонентом *сильно, много*: *Мой ангел, мой ангел далекий, / Зачем я так сильно люблю?* (А. Фет «Сосна так темна, хоть и месяц...»); *И много лет прошло, томительных и скучных* (А. Фет «Сияла ночь. Луной был полон сад...»); *Много мучительных дум* (А. Фет «Буря на небе вечернем...»); *Привезли дождя мы много* (А. Фет «П.Н. Каратаеву»).

Підставою для порівняння в поетичних творах А. Фета слугують найчастіше такі категорії: «дерева», «квіти», «рослини», «часи доби», «пори року», «небесні світила», «дії».

Синтаксичні засоби гіперболізації представлені в поетичних творах А. Фета інверсією, риторичними запитаннями та риторичними вигуками.

Риторичні запитання містять твердження (або заперечення), оформлене у вигляді запитання, що не вимагає відповіді: *Давно ль на шутки вызывала / Она, дитя, меня сама?* (А. Фет «Давно ль на шутки вызывала...»).

В окличних реченнях підкреслено семантику підсиленого ствердження: *Отсюду улыбалось лиц!* (А. Фет «Георгины»); *Ни свекровь, ни месяц / Не увидят нас!* (А. Фет «Заревая вьюга...»).

Важливу роль у побудові речень відіграють лексичні елементи *такой, подобный*, які мають додаткове якісно-ступеневе значення та є своєрідною заміною гіперболічного епітета: *Но не такой душа тебя нашла* (А. Фет «Італія»); *Мы ждем! Таких немного встреч!* (А. Фет «Утро в степи...»); *И под нею в ключе такая ж качается ножка* (А. Фет «Уж, серпы на плеча взложив, усталые жницы...»); *Какой горючий пламень / Зарей в такую пору! / О нет, такую пытку / Переносить не буду* (А. Фет «Какой горючий пламень...»); *И зачем в такие грезы / Манит мглу любовник ночи?* (А. Фет «Мудрым нужно слово света...»); *В подобный миг чужие небеса / Неведомой мне в душу веют силой* (А. Фет «Італія»); *Я приведу к тебе подобную красу* (А. Фет «Спор»); *Но зато твоей кончине / Нет подобной ни единой* (А. Фет «Вееселись, о сердце-птичка...»).

У поезії А. Фета гіперболу утворюють такі іменні конструкції: **конструкція до + S (Р. в.)**, що позначає повну вичерпаність речовини чи предмета; *S* тут є назвою речовини чи предмета; *До луны жемчужной пеной мещут* (А. Фет «Фантазія»); *А уж от неба до земли* (А. Фет «А.А. Тимирязеву»); **Конструкція по + S (Д.в.)**; *S* – позначення «кванта» предмета або речовини, часто в поєднанні з підсилювальною лексемою *все*: *Вдоль села по всем дворам* (А. Фет «Метель»); *По всем садам моим и по лесам* (А. Фет «О Боже, боже, все народы мне...»); **Конструкція ни + S (Р.в.)**: *И светла и легка – но зато ни следа* (А. Фет «Если зимнее небо звездами горит»); *На небе ни клочка лазури* (А. Фет «Какая грусть! Конец аллеи...»); *Ты ни слова, – замолчу я* (А. Фет «Ночь светла, мороз сияет...»); *А в сердце – ни искры отрады* (А. Фет «Шумела полночная вьюга...»); *Ни зги не видно, вихрь колючий* (А. Фет «Хижина в лесу»); *Ни огня на земле, ни звезды в овдовевшей лазури* (А. Фет «Истрепалися сосен мохнатые ветви от бури...»); *Ни скудных листьев, ни травы* (А. Фет «Еще вчера, на солнце млея...»); *В лесу ни ветерка, ни звука над водою* (А. Фет

«Безмолвные поля оделись темнотою...»); **Ни ушей, ни взоров лишних** (А. Фет «Ночь тиха. По тверди зыбкой...»); **Не проронит ни вдоха, ни трели** (А. Фет «Чем тоске, и не знаю, помочь...»); **И не нужно речей, ни огней, ни очей** (А. Фет «Что за звук в полумраке вечернем? Бог весть...»); **Ни движенья, ни звука в тиши** (А. Фет «Как хорош чуть мерцающим утром...»); **Ни башенки ты не разрушил у стен / Священного града Приама, / Ни волоса ты не спалил на глазу** (А. Фет «Посейдон»); **Конструкція S (Н. в.) + за + S' (О. в.) (лексично S = S')**: **Пускай мрачней, мрачнее дни за днями** (А. Фет «Тополь»); **В мыслях иное совсем, думы – волна за волной** (А. Фет «Каждое чувство бывает понятней мне ночью, и каждый...»); **Черная туча за тучей** (А. Фет «Буря на небе вечернем...»); **Зелени запах одну за одной из ульев многошумных** (А. Фет «Рад я дождю!.. От него тучнеет мягкое поле...»); **Смотри, – синяя друг за другом** (А. Фет «Одинокий дуб»); **Сыплют с неба трель за трелью** (А. Фет «Теплый ветер тихо веет...»); **День за днем, сегодня – как вчера** (А. Фет «Рай»); **Конструкція за + S (О.в.) + S (Н.в.): За лесом лес и за горами горы** (А. Фет «Горное ущелье»).

Гіпербола у творчості А. Фета представлена також конструкціями, що описують множинність: **За льдиной выпускает льдину** (А. Фет «Опять незримые усилья...»); **Волна кипела за волной** (А. Фет «Вчера расстались мы с тобой...»); **За горами, песками, морями – / Вечный край благовонных цветов** (А. Фет «За горами, лесами, морями...»); **Не раз вздохнет под седоком** (А. Фет «О.И. Шукиной»); **И в негу вешнюю врываются не раз** (А. Фет «Прости – и всё забудь в безоблачный ты час...»).

Виявляємо також гіперболу, створену за допомогою слова *самый* у поєднанні з іменниками для окреслення крайнього ступеня якості: **Здесь остановим челн, по самой середине / Широкого пруда** (А. Фет «На лодке»); **Да там, на севере, над самой высью гор / Звезда сияет золотая** (А. Фет «Ошибка»).

Гіперболу може утворювати контамінований комплекс з буквализацією метафори та уособленням, наприклад: **Моря не было там, а уж я тут стоял, / Великан первобытной природы** (А. Фет «Утес»).

Автор використовує гіперболу також у поєднанні з епітетом, який є традиційним стилістичним прийомом, що образно визначає предмет: **Летит на хрящ морской; где в море вал огромный / Придет – и убежит в объятия валов** (А. Фет «Постой! здесь хорошо! зубчатой и широкой...»); **Подернут блеском небывалым / Покрытый снегом косогор** (А. Фет «Опять незримые усилья...»); **Претит от истин и красот / Еще невиданные дива, / Признаться, знаю наперед** (А. Фет «Хранилище»); **В степи безбрежной и в лесу** (А. Фет «Отъезд»); **Томительно-сладким, безумно-счастливым / Я горем в душе опьянен** (А. Фет «Не нужно, не нужно мне проблесков счастья...»); **И всё таинственной, безмерней / Их тень растет, растет, как сон** (А. Фет «Заря прощается с землею...»); **А волны в злобе постоянной / Бегут к побережью моему** (А. Фет «Морская даль во мгле туманной...»); **Скучный день мой бесконечен** (А. Фет «Хронос»); **Трав морских бесконечный извив** (А. Фет «Как хорош чуть мерцающим утром...»); **Что, как мир, бесконечна любовь** (А. Фет «Весенние мысли»); **Сбирается в серебряной тиши / Глубокой и холодной постелью** (А. Фет «Жизнь пронеслась без явного следа...»); **Твоя старушка против печки / В глубокий сон погружена** (А. Фет «На железной дороге»); **Мертвую силу лица и глубоко-смертельную язву** (А. Фет «Влажное ложе покинувши, Феб златокудрый направил...»); **В небесной синеве, безмолвной и глубокой, – / Так силой светит взор у Геры волоокой** (А. Фет «Спор»); **К нам, в вечный мир росы? / Я не пойду туда: там вечный плеск и шум!** (А. Фет «Постой! здесь хорошо! зубчатой и широкой...»); **И веет прямо на нее / Своею вечною струею** (А. Фет «Весна и ночь раскрыли дол...»). Такі епітети містять семантику перебільшення та характеризуються нейтральною оцінністю.

Прикметники *вечный, бесконечный* найбільш частотні в поезії А. Фета і є групою ключових слів-концептів із семантикою часової та просторової всеосяжності. Таким чином, за допомогою слів із семою нескінченності відбивається погляд поета на світ, його підвищений інтерес до буття загалом.

Окремий пласт гіперболічних конструкцій у поезії А. Фета побудований на основі перифрази. І. Голуб наголошує, що «перифрази часто відрізняються не лише експресією новизни, а й яскравою емоційною оцінністю» (Голуб, 2010, с. 37-38). Основою для перифрастичного найменування є семантика великого розміру природного об'єкту: *Леса-исполины растут* (А. Фет «С порога рыбацкѣй избушки...»); *Из объятія нимф и пещер исполинов* (А. Фет «Посейдон»); *Точно пьяных гигантов столпившийся хор, / Раскрасневшись, шатается ельник* (А. Фет «Ярким солнцем в лесу пламенеет костер...»); *Моря не было там, а уж я тут стоял, / Великан первобытной природы* (А. Фет «Утес»); *И наших двух теней громады / Лежали на красном полу* (А. Фет «Шумела полночная вьюга...»); *Чутко в воздухе ночном; / Осребренные громады / Вековым уснули сном* (А. Фет «Венеция ночью»); *Но вот громада докатилась, / Тяжеловесна, как стекло* (А. Фет «Морская даль во мгле туманной...»).

Найбільшу кількість уживань становлять іменники тематичної групи «простір»: *вселенная, земля, мир, свет* у значенні «земна куля з усім, що на ній є»: *Вселенной целой потеряв владенье* (А. Фет «Вселенной целой потеряв владенье...»); *С лица земли, где всё темно и скудно* (А. Фет «Среди звезд»); *Как будто вне любви есть в мире что-нибудь!* (А. Фет «Старые письма...»); *Что, как мир, бесконечна любовь* (А. Фет «Весенние мысли»); *Расскажи ей, что со света / Унесут меня мечты* (А. Фет «Ветер нежный, крыленный...»); *Приемлет лишь того, кто потрясает свет* (А. Фет «Спор»).

У створенні гіперболізованих образів в поезії А. Фета важлива роль належить їй суфіксові *-ищ-*. Слова з ним реалізують сему «дуже сильний», яка актуалізує гіперболізовані образи природи: *Лист зеленеет на ветке и воздух становится чище* (А. Фет «Рад я дождю!.. От него тучнеет мягкое поле...»).

У центрі творення гіперболічних конструкцій перебуває й категорія великого: *Громатный шар зажег над мирозданьем* (А. Фет «Не тем, Господь, могуч, непостижим...»); *Летит на хрящ морской; где в море вал огромный / Придет – и убежит в объятия валов* (А. Фет «Постой! здесь хорошо! зубчатой и широкой...»).

Висновки. Під гіперболою ми розуміємо художній прийом, особливий вид перебільшення певних явищ життя у художній свідомості автора та образах твору. Гіперболізація є процесом створення гіперболічних образів та гіперболічного фону. У творчості А. Фета основним об'єктом гіперболізації постає зовнішній світ.

Таким чином, гіперболічний фон створюється у просторі культурно-історичного контексту, з урахуванням долі авторської особистості, його характеру та сприйняття навколишнього світу.

Гіперболічні образи в поезії А. Фета мають індивідуально-авторську основу. Поетика автора породжує гіперболічний концептуальний простір, у зв'язку з яким постають конкретні художні образи.

Значну групу в художніх текстах А. Фета становлять займенники гіперболізації. У їхньому складі: означальні займенникові прикметники *весь, всякий, каждый, целый, любой, сплошной*; займенниковий прикметник *один*; заперечні займенники *никто, ничто, ничего, ничей*; займенникові прислівники *всегда, никогда, везде, всюду, повсюду, нигде, никак* та прилеглі до них прислівники *вечно, вовек(и), навек(и)*.

У значенні прикметникового займенника *весь* у поетичних творах А. Фета у формі однини найчастіше наявні такі лексеми: *лес, блеск, сад*. Серед інших слів, що визначаються займенниковим прикметником *весь* у гіперболічному значенні, слід вказати такі: *аромат, степь, река, ночь*.

У поетичних творах А. Фета засобом гіперболізації слугують також означальні займенникові прикметники *всякий, каждый*. Займенник *каждый* уживано переважно в значенні прикметників, серед них половина визначає іменники, що позначають часовий відрізок.

Темпоральні прислівники займенникового характеру *всегда, навсегда, никогда* і прислівники *вечно, навек(и), вовек(и)*, що примикають до них за значенням, становлять найбільш уживану групу в натурфілософській ліриці А. Фета.

Група локативних займенникових прислівників у гіперболічному значенні загальності охоплення простору представлена у творах поета прислівниками *везде, всюду, повсюду, нигде*.

Прислівник *вечно* визначає і повні прикметники, і функції присудків, які поєднують у собі значення ознаки, і затвердження сталості цієї ознаки, що посилює гіперболу.

Засобами гіперболізації у поетичних творах А. Фета є іменники тематичних груп «простір», «час», «сукупність».

Субстантивні засоби гіперболізації зі значенням короткого проміжку часу представлені іменниками *миг, мгновение, минута, час*.

Поряд із субстантивними засобами, що позначають кількість, для досягнення гіперболічного ефекту А. Фет використовує числівники, кількісна семантика яких стає естетично значущою при експресивному позначенні величин, важливих для ідейно-художнього змісту творів.

Серед засобів, використаних у поетичних творах А. Фета для досягнення гіперболічного ефекту, слід виокремити групу підсилювально-обмежувальних чи видільних часток: *все, один, лишь, только, хоть*.

Гіперболічне значення того чи того фрагменту тексту, обумовлене задумом автора, увиразнює й постановка розділових знаків. Головним чинником постає сенсовірна функція розділових знаків та їхня участь у створенні гіперболічного ефекту. Матеріал дослідження дає підстави виокремити найочевидніші випадки створення гіперболізованих образів за допомогою риторичних запитань та вигуків.

Ураховуючи все зазначене, гіперболи в аналізованих віршах А. Фета можна класифікувати таким чином: гіпербола часу; гіпербола створена за допомогою означального займенника *весь* у різних формах; метафорична гіпербола; гіпербола простору; гіпербола ознаки; кількісна гіпербола.

Отже, гіпербола є образним виразом, що містить суттєве перебільшення розмірів, сили, краси, бажання описуваного. Вона бере участь у створенні емоційно-експресивного контексту, додає тексту насиченості, чим привертає увагу читача.

Усі виокремлені у статті особливості гіперболічних конструкцій у ліриці А. Фета доводять природність ставлення поета до слова, використовуваного ним не лише для опису світу, але й для художнього відтворення різноманітних явищ та вираження власних філософських поглядів.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в моделюванні мовного відображення концептуальної картини світу автора в поетичних текстах з урахуванням лінгвостилістичних особливостей поетичних творів, у здійсненні комплексного дослідження ідіостилю поетичних текстів А. Фета як втілення мовної особистості автора, а також у з'ясуванні положення теорії мовної картини світу в застосуванні до ідіостилю та поетичних текстів.

ЛІТЕРАТУРА

- Балли Ш.** Французская стилистика. 2-е изд., стереотипное. Москва : Эдиториал УРСС, 2001. 392 с.
- Борисенко Ю. И.** Механизм образования гиперболы в русской речи. *Мир науки, культуры, образования* / гл. ред. А. В. Петров. 2011. № 1 (26). С. 67–69.
- Бушмин А. С.** К вопросу о гиперболе и гротеске в сатире Щедрина. *Вопросы советской литературы* / гл. ред. В.А. Десницкий. Москва–Ленинград : Издательство Академии наук СССР, 1957. Т. 5. С. 63.
- Виноградов В. В.** Русский язык (Грамматическое учение о слове). 3-е изд. Москва : Высшая школа, 1986. С. 546–547.
- Войтенко Е. П.** Гиперболы в хакасском и русских эпических текстах. *Материалы XLVII Международной научной студенческой конференции «Студент и научно-технический прогресс»*. Языкознание. Новосибирск : Новосибирский государственный университет, 2010. С. 59–60.
- Галич А. И.** Теория красноречия для всех родов прозаических сочинений, извлеченная из немецкой библиотеки словесных наук. Санкт-Петербург : Императорская Академия наук, 1830. С. 48–49.
- Голуб И. Б.** Стилистика русского языка : учебное пособие. 11-е изд. Москва : Айрис-пресс, 2010. С. 37–38.
- Гловинская М. Я.** Скрытая гипербола как проявление и оправдание речевой агрессии. *Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура* : сборник статей в честь Н.Д. Арутюновой. Москва : Языки славянской культуры, 2004. С. 69–77.
- Деметрий.** О стиле. *Античные риторика* / под ред. А.А. Тахо-Годи. Москва : Издательство Московского университета, 1978. С. 148–149.

- Дорогова Т. А.** Взаимодействие гиперболы, мейозиса и литоты. *Вестник Московского государственного областного университета*. Серия «Лингвистика». 2011. № 6. С. 106–110.
- Зеленецкий К. П.** Исследование о риторике. Москва : Знание, 1991. С. 40–41.
- Ильин О. И.** Гиперболы Маяковского. *Проблемы развития советской литературы*. Сборник статей. Саратов : Издательство Саратовского университета, 1968. Вып. III. С. 69–99.
- Ионова И.А.** Морфология поэтической речи. Кишинев : Штинца, 1988. С. 76–77.
- Кант И.** Критика чистого разума [Текст] / под ред. Ц.Г. Арзаканяна. Москва : Эксмо, 2006. С. 239–240.
- Копнина Г. А.** Мотивированное отклонение от принципа правдоподобия как риторический приём: опыт описания. *Разноуровневые характеристики лексических единиц*. Смоленск : Смядынь, 2006. С. 253–254.
- Корольков В. И.** Гипербола. *Краткая литературная энциклопедия* / гл. ред. А. А. Сурков. Москва : Советская Энциклопедия, 1964. Т. 2. С. 185–186.
- Кошанский Н. Ф.** Риторика / под ред. В. И. Анушкина, А. А. Волкова, Л. Е. Макаровой. Москва : Кафедра, 2013. С. 3–4.
- Крысин Л. П.** Русское слово, свое и чужое: Исследования по современному русскому языку и социолингвистике. Москва : Языки славянской культуры, 2004. С. 98–101.
- Курахтанова И. С.** Языковая природа и функциональные характеристики стилистического приема гиперболы (на материале английского языка) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1978. С. 6–11.
- Ломоносов М. В.** Собрание сочинений. Труды по филологии. 1739–1758 гг. Москва – Ленинград : Издательство АН СССР, 1952. Т. 7. С. 257–258.
- Лотман Ю. М.** Об искусстве [Текст]. Санкт–Петербург : «Искусство–СПб», 2005. С. 404–405.
- Москвин В. П.** Выразительные средства современной русской речи. 3-е изд. Ростов-на-Дону : Феникс, 2007. С. 11–151.
- Никитина С. Е., Васильева Н. В.** Экспериментальный системный толковый словарь стилистических терминов. Москва : Институт языкознания РАН, 1996. С. 33–34.
- Николаев Д. П.** Сагира Щедрина и реалистический гротеск. Москва : Художественная литература, 1977. С. 270–271.
- Парасухина Н. С.** Гипербола как языковой и когнитивный механизм отражения ментальных состояний. *Культура в зеркале языка и литературы*. Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2012. С. 363–367.
- Поликарпова Е. В.** Гипербола в современном немецком языке (лексикологический аспект) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1990. С. 6.
- Поликарпова Е. В.** К вопросу разграничения узуальной и окказиональной гиперболы. *Функционально-жанровые аспекты языка*. Архангельск : Издательство Поморского государственного педагогического университета, 1993. С. 82–83.
- Селіванова О. О.** Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 85–86.
- Томашевский Б. В.** Стилистика и стихосложение. Курс лекций. Ленинград : Учпедгиз, 1959. С. 185–240.
- Фет А. А.** Сочинения в двух томах / под ред. А. Е. Тарховой. Москва : Художественная литература, 1982. Т. 1. Стихотворения; Поэмы; Переводы. 575 с.
- Харченко В. К.** Современная повседневная речь. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва : Издательство ЛКИ, 2010. С. 101–102.
- Шапошникова О. В.** Гротеск и художественная условность. *Вестник Московского государственного университета*. Серия 9. Филология, 1982. № 3. С. 23–24.
- Эстетика: словарь / под общ. ред. А. А. Беляева. Москва : Политиздат, 1989. С. 62–63.
- Ярышева Н. В.** Гипербола в поэтических произведениях М.Ю. Лермонтова (лингвистический аспект): дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 1995. С. 6–21.

REFERENCES

- Balli, Sh.** (2001). *Frantsuzskaya stilistika [French style]*. Moscow : Editorial URSS [in Russian].
- Borisenko, Yu.** (2011). Mekhanizm obrazovaniya giperboly v russkoy rechi [The mechanism of the formation of hyperbole in Russian speech]. In A. Petrov (Ed.), *Mir nauki, kultury, obrazovaniya – The world of science, culture, education*, 1 (26), 69–70 [in Russian].
- Bushmin, A.** (1957). K voprosu o giperbole i groteske v satire Shchedrina [On the question of hyperbole and grotesque in Shchedrin's satire]. *Voprosy sovetskoi literatury – Questions of Soviet literature* (Vol. 5), (pp. 7–63). Moscow – Leningrad : Izdatelstvo Akademii nauk SSSR [in Russian].

- Demetriy** (1978). O stile [About style]. In A. Takho–Godi (Ed.), (pp. 148–149). Moscow : Izdatelstvo moskovskogo universiteta [in Russian].
- Dorogova, T.** (2011). Vzaimodeystviye giperboly, meyozis i litoty [Interaction of hyperbole, meiosis and litota]. In T. Dorogova (Ed.), *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya «Lingvistika» – Bulletin of the Moscow State Regional University. Series «Linguistic»*, 6, 106–110 [in Russian].
- Estetika : slovar [Aesthetics : vocabulary] (1989). In A. Belyayev (Ed.), (pp 62–63). Moscow : Politizdat [in Russian].
- Fet, A.** (1982). Sochineniya v dvukh tomakh [Essays in two volumes]. In A. Tarkhova (Ed.), *Stikhotvoreniya; Poemy; Perevody. – Poetry; Poems; Translations* (Vol.1), (pp. 575). Moscow : Khudozhestvennaya literatura [in Russian].
- Galich, A.** (1830). Teoriya krasnorechiya dlya vsekh rodov prozaicheskikh sochineniy, izvlechnaya iz nemetskoj biblioteki slovesnykh nauk [Eloquence Theory for All Kinds of Prose Writings Retrieved from the German Library of Verbal Sciences] (pp. 48–49). Saint-Petersburg : Imperatorskaya Akademiya nauk [in Russian].
- Golub, I.** (2010). Stilistika russkogo yazyka [Style of the Russian language]. In I. Golub (Ed.), (pp 37–38). Moscow : Ayris-press [in Russian].
- Glovinskaya, M.** (2004). Skrytaya giperbola kak proyavleniye i opravdaniye rechevoy agressii [Latent hyperbole as a manifestation and justification of speech aggression]. In *Sokrovennyye smysly: Slovo. Tekst. Kultura : sbornik statey v chest N.D. Arutyunovoi – Secret meanings : Word. Text. Culture: a collection of articles in honor of N. Arutyunova* (pp. 69–77). Moscow : Yazyki slavyanskoy kultury [in Russian].
- Ilin, O.** (1968). Giperboly Mayakovskogo [Mayakovsky hyperbole]. In *Problemy razvitiya sovetskoy literatury : sbornik statey – Problems of the development of Soviet literature: a collection of articles* (Issue 3), (pp. 69–99). Saratov : Izdatelstvo Saratovskogo universiteta. [in Russian].
- Ionova, I.** (1988). *Morfologiya poeticheskoy rechi [Morphology of poetic speech]* (pp. 76–77). Kishinev : Shtintsa. [in Russian].
- Yarysheva, N.** (1995). *Giperbola v poeticheskikh proizvedeniyakh M. Lermontova (lingvisticheskiy aspekt) [Hyperbole in the poetic works of M. Lermontov (linguistic aspect)]*. (Candidate's dissertation) (pp. 6–21). Moscow : Moskovskiy pedagogicheskiy gosudarstvennyy institut imeni Vladimira Lenina [in Russian].
- Kant I.** (2006). *Kritika chistogo razuma [Critique of Pure Reason]*. In Ts.G. Arzakanyan (Ed.), (pp. 239–240). Moscow : Eksmo [in Russian].
- Kharchenko, V.** (2010). Sovremennaya povsednevnyaya rech [Modern everyday speech]. In V. Kharchenko (Ed.2), (pp 101–102). Moscow : Izdatelstvo LKI [in Russian].
- Kopnina, G.** (2006). Motivirovannoye otkloneniye ot printsipa pravdopodobiya kak ritoricheskiy priyom: opyt opisaniya [Motivated deviation from the principle of likelihood as a rhetorical device: the experience of description]. In *Raznourovnevnyye kharakteristiki leksicheskikh yedinit – Multilevel characteristics of lexical units* (pp. 253–254). Smolensk : Smyadyn [in Russian].
- Korolkov, V.** (1964). Giperbola [Hyperbola]. In A. A. Surkov (Ed.), *Kratkaya literaturnaya entsiklopediya – Short literary encyclopedia* (Vol. 2), (pp. 185–186). Moscow : Sovetskaya Entsiklopediya [in Russian].
- Koshanskiy, N.** (2013). Ritorika [Rhetoric]. In V. Anushkin, A. Volkov, L. Makarova (Eds.), (pp. 3–4). Moscow : Kafedra [in Russian].
- Krysin, L.** (2004). *Russkoye slovo: svoye i chuzhoye: issledovaniya po sovremennomu russkomu yazyku i sotsiolingvistike [Russian word: your own and someone else's: Research on modern Russian language and sociolinguistics]* (pp. 98–101). Moscow : Yazyki slavyanskoy kultury [in Russian].
- Kurakhtanova, I.** (1978). *Yazykovaya priroda i funktsionalnyye kharakteristiki stilisticheskogo priyema giperboly (na materiale angliyskogo yasyka) [The linguistic nature and functional characteristics of the stylistic device of hyperbole (based on the material of the English language)]*. (Candidate's dissertation). Moscow : Moskovskiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy institut inostrannykh yazykov imeni Morisa Toreza [in Russian].
- Lomonosov, M.** (1952). *Sobraniye sochineniy. Trudy po filologii [Collected Works. Works on philology]* (Vol.7), (pp. 257–258). Moscow-Leningrad : ANSSSR [in Russian].
- Lotman, Yu.** (2005). *Ob iskusstve [About art]* (pp. 404–405). Saint-Petersburg : Iskusstvo-SPb [in Russian].
- Moskvin, V.** (2007). *Vyrazitelnyye sredstva sovremennoy russkoy rechi [Expressive means of modern Russian speech]* (pp 11–151). Rostov-on-Don : Feniks [in Russian].

- Nikitina, S., Vasilyeva N.** (1996). *Ekspерimentalnyy sistemnyy tolkovyy slovar stilisticheskikh terminov* [Experimental System Explanatory Dictionary of Stylistic Terms] (pp. 33–34). Moscow : Institut yazykoznaniya RAN [in Russian].
- Nikolayev, D.** (1977). *Satira Shchedrina i realisticheskiiy grotesk* [Shchedri's satire and the realistic grotesque] (pp. 270–271). Moscow : Khudozhestvennaya literatura [in Russian].
- Parasukhina, N.** (2012). Giperbola kak yazykovoy i kognitivnyy mekhanizm otrazheniya mentalnykh sostoyaniy [Hyperbole as a linguistic and cognitive mechanism for reflecting mental states]. In *Kultura v zerkale yazyka i literatury – Culture in the mirror of language and literature* (pp. 363–367). Tambov : Izdatelskiy dom TGU imeni G. Derzhavina [in Russian].
- Polikarpova, E.** (1990). *Giperbola v sovremennom nemetskom yazyke* [Hyperbole in modern German language]. (Extended abstract of Doctors thesis). Moscow : Moskovskiy pedagogicheskiy gosudarstvennyy institut imeni Vladimira Lenina [in Russian].
- Polikarpova, E.** (1993). K voprosu razgranicheniya uzualnoy i okkazionalnoy giperboly [To the question of distinguishing between conventional and occasional hyperbole]. In *Funktsionalno-zhanrovyye aspekty yazyka – Functional-genre aspects of the language* (pp. 8–83). Arkhangel'sk : Izdatel'stvo pomorskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta [in Russian].
- Selivanova, O.** (2006). *Suchasna lingvistyka: terminologichna entsiklopediya* [Modern linguistics: a terminological encyclopedia] (pp. 85–86). Poltava : Dovkillya-K [in Ukrainian].
- Shaposhnikova, O.** (1982). Grotesk i khudozhestvennaya uslovnost [Grotesque and artistic convention]. In *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 9 «Filologiya» – Moscow State University Bulletin. Series 9 «Philology»*, 3, pp. 23–24 [in Russian].
- Tomashevskiy, B.** (1959). *Stilistika i stikhoslozheniye: kurs lektsiy* [Stylistics and verse composition. Course of lectures] (pp. 185–240). Leningrad : Uchpedgiz [in Russian].
- Vinogradov, V.** (1986). *Russkiy yasyk (Grammaticheskoe ucheniye o slove)* [Grammatical teaching about the word] (pp. 546–547). Moscow : Vysshaya shkola [in Russian].
- Voytenko, Ye.** (2010). Giperboly v khakasskom i russkikh epicheskikh tekstakh [Hyperboles in Khakass and Russian epic texts]. In *Yazykoznanie – Materials of XLVII International Scientific Student Conference «Student and Scientific and Technological Progress» – Linguistics* (pp. 59–60). Novosibirsk : Novosibirskiy gosudarstvennyy universitet [in Russian].
- Zelenetskiy, K.** (1991). *Issledovaniya o ritorike* [Research on rhetoric] (pp. 40–41). Moscow : Znaniye [in Russian].